

SIMONA ŠKRABEC

Contra el conformisme

És absurd adduir el que s'anomena consens de les gents en les qüestions metafísiques; del qual consens no es fa cap estima en les coses físiques i sotmeses als sentits, com, per exemple, en la qüestió del moviment de la terra i en mil altres. I, al revés, és temerari, perillós, i, a la llarga, inútil, el contrariar l'opinió del major nombre en les matèries civils.

J. LEOPARDI, traduït per Albert Aldrich, 1912

«I a dintre de cada toll, per petit que fos, hi hauria el cel», va apuntar Mercè Rodoreda a Ginebra al final de l'estiu de 1960, «el cel que de vegades un ocell esbarriava». L'últim paràgraf de *La plaça del Diamant* (1962) desenvolupa aquesta metàfora: «Uns quants ocells cridaners que baixaven de les fulles com llampecs, es ficaven al toll, s'hi banyaven estarrufats de ploma i barrejaven el cel amb fang i amb becs i amb ales. Contents...»¹

Simona Škrabec és investigadora en literatura comparada, crítica literària i traductora. Actualment és presidenta del Comitè de Traducció i Drets Lingüístics del PEN Internacional. El seu darrer llibre publicat és *Una pàtria prestada: Lectures de fragilitat en la literatura catalana* (PUV, 2017). Un primer esbós del present article té origen en la conferència «Una identitat apedaçada», que va pronunciar en el 25è Col·loqui Germanocatalà «La batalla de les identitats: Discursos de centre i perifèria» (Bamberg, Otto-Friedrich-Universität, 21-24 de setembre de 2016, Associació Germanocatalana - Deutscher Katalanistenverband)

¹ Mercè RODOREDÀ, *La plaça del Diamant*, postfaci de Maria Barbal, Barcelona, Club Editor Jove, 2012, p. 252. [Cito d'una edició actual perquè només es conserven dos exemplars de la

Per què estan contents aquests ocells? No és fàcil comprendre la intenció de l'atmosfera inquietant que Rodoreda crea al final de la seva novel·la més estimada i llegida. El paràgraf no és la descripció d'una escena casual al carrer, una pinzellada gairebé bucòlica per cloure un relat trasbalsador. La ironia tènue que amara la descripció, analitzada amb cura, es transforma en una conclusió metafòrica amarga. A través del seu símil, l'autora afirma rotundament que la societat es regeix pel conformisme. La gent necessita ben poc per sentir-se contenta i deixar de lluitar per cap mena de millora.

Aquest estol de pardals que juguen despreocupats, estarrufant les seves plomes dins l'aigua fangosa, és el reflex irònic d'una societat a la qual tant se li'n dona no només el patiment ja del tot oblidat d'una guerra relativament recent, sinó també el futur i els ideals. Al final de la seva novel·la, Rodoreda feia una diagnosi de la postguerra: la gent va renunciar a tot allò que havien somiat. És per això que els ocells no veuen el cel reflectit en el bassal, ignoren la bellesa que els envolta i renuncien a tota aspiració de llibertat, mentre tinguin allò que necessiten per sentir-se «contents».

Aquesta mirada desencantada, que la narradora va apuntar en el ja llunyà any 1960, sembla avui menys vàlida, si més no en el sentit estrictament polític. Catalunya ha deixat d'estar poblada amb dòcils pardals i entre l'any 2010 i 2015, molts catalans «hauran viscut els anys més emocionants de les seves vides».² La turbo-Espanya que havia tocat el cim amb la presidència de José Maria Aznar es va estavellar com a conseqüència de la seva pròpia dinàmica interna. Amb la crisi de 2008, les perspectives d'un futur millor es van degradar d'una manera irrecuperable. El diàleg es va estroncar i en lloc de la política pactada i serena, l'escenari ràpidament va evolucionar cap a un pols implacable entre l'aparell i les institucions de l'Estat —la força de la Llei convertida en un bastió innegociable— i la ciutadania que pressio-

primera edició a les biblioteques d'accés públic. Un el guarden a la seu de la Institució de les Lletres Catalanes i l'altre a l'Arxiu Nacional de Catalunya a Sant Cugat. Aquesta informació per si sola és un bon indicador de com va ser de difícil la reconstrucció de la normalitat cultural a Catalunya. La normalitat, evidentment, no la considero com un criteri que imposa una norma en el sentit del que és previst i aconsellable i que no permet desviacions, com sovint s'han interpretat els processos relacionats amb la normalització de les circumstàncies culturals a Catalunya. Amb aquest terme em refereixo al funcionament estable d'un sistema cultural que implica coses tan senzilles com poder consultar l'edició original d'un llibre de referència en una institució de fàcil accés. No voler reconèixer que venim d'un llarg procés de desequilibris, anomalies i dificultats em sembla preocupant

² Paola Lo Cascio, «El Procés i el final d'un cicle polític», *L'Espill*, 51 (2016), p. 27

nava des del carrer i amb tots els mitjans de la societat civil organitzada per fer possibles els canvis que semblaven imprescindibles, urgents.³

Fins a quin punt han participat en el procés que arrenca el 2010 escriptors, poetes, intel·lectuals? En la gran majoria dels casos, la seva absència és innegable. La falta d'autors literaris destacats liderant el procés és una informació rellevant, definitiva, del que estem presenciant. El moviment català cap a la independència és un moviment impulsat des de baix per organitzacions cíviques com l'Assemblea Nacional Catalana, creada el 2012, i Òmnium Cultural, principalment. En aquest camí, evidentment, es produeixen tensions entre aquestes organitzacions, els partits polítics i les institucions, així com entre les diferents visions socials, per veure qui tindrà més força, quina opció predominarà, però finalment predomina una visió transversal, que cobreix la major part de l'arc ideològic, ja que l'aspiració independentista esdevé un element compartit i s'assumeix que ni es tracta d'un espai

³ El 30 de setembre de 2005, dues tercers parts del Parlament català (120 vots favorables i 15 vots en contra del Partit Popular) van avalar la reforma de l'Estatut d'Autonomia. El 2 de novembre, la reforma va ser presentada a les Corts espanyoles per tres delegats del Parlament de Catalunya, membres de les principals forces polítiques, i simultàniament, el PP va presentar un recurs d'inconstitucionalitat, que va ser rebutjat perquè el Tribunal Constitucional va entendre que no podia ser inconstitucional quelcom que encara no s'havia aprovat. El 21 de gener de 2006, José Luis Rodríguez Zapatero i Artur Mas van arribar a un acord (Pacte de la Moncloa) per reduir l'abast de la reforma per tal de desbloquejar el projecte. Aquest Estatut «retallat» va ser aprovat per les Corts espanyoles el març de 2006 i ratificat en referèndum el 18 de juny de 2006, convocat per Pasqual Maragall amb vistiplau de l'Estat. En el referèndum va votar el 48,85% del cens, i els vots favorables van ser el 73,9%. D'acord amb els procediments previstos, la Llei orgànica 6/2006, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, va entrar al vigor el 9 d'agost de 2006. Quatre anys més tard, el 28 de juny de 2010, el nou recurs presentat pel Partit Popular en contra de la reforma aprovada va prosperar i el Tribunal Constitucional va anul·lar o reinterpretar restrictivament les parts més substancials de la llei vigent, malgrat haver passat pel llarg procés de negociació política i ratificació en referèndum popular. La conseqüència va ser la primera gran manifestació a Catalunya del 10 de juliol de 2010. A partir d'aquest moment, els esdeveniments es van precipitar. La diada de l'11 de setembre de 2012 va reunir un milió i mig de persones i la de setembre de 2013 va crear la cadena humana que va connectar, no només simbòlicament, sinó físicament, tot el territori al llarg de gairebé 400 km. Les imatges de carrers i places, amb ambient festiu i reivindicatiu, van fer la volta al món. El president Artur Mas va convocar per al 9 de novembre de 2014 una consulta «no vinculant». Malgrat la prohibició de la consulta per part del Tribunal Constitucional espanyol, una campanya mediàtica abstencionista molt potent i l'amenaça d'intervenció física per part del govern espanyol, més de 2.300.000 ciutadans van participar en la consulta, i d'ells un 80,76% va expressar el seu vot favorable a la independència. Els abstencionistes van ser considerats pel Govern espanyol i els partits constitucionalistes com a contraris a la independència, de manera que el ball de xifres es va instal·lar des d'aleshores a les cròniques diàries

on hi hagi lloc per a una identitat «pura» —i poso aquest adjectiu entre cometes molt grosses— ni es tracta d'obtenir la victòria a qualsevol preu.

En aquest marc, els poetes ja no poden complir la funció que tenien en els contextos dictatorials, com havia passat a l'Europa comunista de la Guerra Freda o a la mateixa Espanya sota Franco, quan els intel·lectuals eren l'últim reducte de pluralisme, capaços de definir un marc de pensament no dogmàtic. En un país amb plena llibertat d'expressió, els continguts polítics es vehiculen pels canals previstos. La poesia no cal que assumeixi cap lideratge ni faci de crossa per substituir les estructures que falten. Però encara que la literatura sembli invisible, el seu paper ho és tot menys irrelevant. Seria del tot equivocat relegar les obres literàries a un segon terme i convertir-les en un mer «producte» que serveix per entretenir i prou. La poesia té un potencial inigualable perquè té la capacitat de crear relats.

Avui a Catalunya cap figura s'eleva per sobre de la massa com aquells poetes d'abans que donaven veu al seu poble i el guiaven i justificaven accions de glòria futura —no pas poc sovint— que no sempre eren justificables. Els poetes tenen la capacitat de produir mitologies nacionals devastadores. L'últim gran episodi d'aquest engegament «poètic» a Europa el representen les guerres dels anys noranta als Balcans, quan la mitologia xenòfoba va segar vides com si no hagués existit ni el segle XX ni tota la reflexió entorn del perill de la ideologia de la puresa. Però aquest clarament no és el cas que ens ocupa aquí, tot i que el potencial mortífer de la seducció del relat identitari és sempre present, arreu. Cal distingir i examinar els relats nacionals segons allò que diuen, com defineixen una comunitat, què pretenen —no totes aquestes històries són iguals ni ens podem permetre barrejar indistriablement les proclames que creen ressentiments i justifiquen la devastació amb els lemes que pretenen la cohesió i inciten a la creativitat. La diferència és abismal.⁴

⁴ Aquesta introducció és un intent de respondre a la crida del simposi de catalanística que es va celebrar el 2016 a Bamberg per ajudar a trobar els arguments per presentar la transformació política de Catalunya de manera que sigui no només comprensible, sinó que no provoqui el rebuig instantani a partir de la profunda creença que tota reivindicació nacional —i em nego de parlar de nacionalisme— és una ideologia nociva. Per això aquí argumento amb un afany d'oferir aspectes que han de ser tinguts en compte pel seu poder transformador. Conscientment passo de puntetes d'aquella part del pensament catalanista contemporani, especialment de les opinions expressades en les obres literàries, que serien profundament revisables i necessiten una mirada crítica o directament un distanciament clar. A tall d'exemple, heus aquí la definició essencialista i excloent de la «catalanitat». Segons l'autor Miquel Bauçà, allò que significa ser català no pot ser ni tan sols intuït per ningú que no porti la marca d'aquest

La reflexió sobre el poder de seducció dels relats no és gens menyspreable en la tradició de la literatura catalana. Costaria trobar en la literatura europea del voltant del 1900 una consciència tan esmolada com la revisió de l'heroisme en la poesia de Joan Maragall. Els grans «crimals» com el comte Arnau o bé en Serrallonga es converteixen en els seus versos en homes que estimen i odien, que fan mal i que fan bé. Els protagonistes de les antigues llegendes són aquí només humans i sotmesos a la mateixa valoració que qualsevol altra persona, no pas herois exempts de tota moral. Amb això el poeta ens força a afrontar les grans veritats, l'origen impur de tots i cadascun dels pobles⁵ i la presència de les atrocitats en el passat. Arnau està lluny de ser un heroi bo i just, no ho és. Maragall utilitza les formes del vell món i escriu poemes a l'antiga que es nodreixen de l'admiració de la natura i de l'espiritualitat, però és alhora un poeta modern, capaç de dubtar de la validesa de les veritats eternes. Ja al voltant del 1900, Maragall va comprendre la lliçó més gran del segle XX, la força brutal que poden tenir els relats i que hi ha una certa modalitat d'èpica que s'escriu sobretot amb l'afany d'aconseguir o assegurar-se el poder.

Al final dels anys seixanta, Gabriel Ferrater va afegir a aquesta revisió de la falsa grandesa vehiculada a través de les paraules solemnes el seu poema «Sobre la catarisi». Advertia encara més severament que no ens podem permetre de transformar la infàmia en una memòria gloriosa:

De què serveix d'ésser bon pare,
si Maragall, que ho era
però de més a més era poeta,
va imaginar que el vell luxuriós,
el comte Arnau, seria redimit
quan una noia pura, molt simbòlica-
ment pura, cantaria la cançó
dels fets impurs del comte.

origen des del seu naixement i, a més, cal que tot veritable català estigui disposat a renunciar a tot coneixement d'altres indrets: «El menyspreu envers aquells que es dediquen a estudiar llunyanies, en lloc d'estudiar les coses estrictament nostrades, que són les que ens cremen i interessen de debò i que ningú no estudiarà si no ho fem nosaltres, com pot ser la catalanitat. Reconèixer i estudiar la llengua catalana és a l'abast de qualsevol erudit americà, fins i tot d'algun parisenc, amb la qual cosa aquest senyal d'identitat serveix per a no veure o encobrir d'altres senyals d'identitat. Així el català no seria una cosa estrictament nostrada, car, com a idioma, és per fina força penetrable i abastable i entensible i explicable. La catalanitat, per contra, no gaudeix d'aquest privilegi» (Miquel BAUÇÀ, *El canvi: Des de l'Eixample*, Barcelona, Edicions 62, 1998, p. 566)

⁵ Slavoj ŽIŽEK, «Enjoy Your Nation as Yourself!», *Tarring with the Negative*, Durham, Duke University Press, 1993

Encara que el poema arrenqui amb aquesta distància tan irònica, la conclusió dels dos poetes, de Ferrater i de Maragall, és la mateixa. Cal deixar entrar la vida a l'escriptura, obrir-se a l'experiència directa i no pensar amb esquemes preconcebuts que condueixen a carrerons sense sortida. Els versos finals de Ferrater neguen tota catarsi fàcil: «Tot plegat / un joc pervers. La carn més pura ja somnia. / Vol carn, sense l'empelt de la memòria / d'una altra carn, senil. No vol més verb.»⁶ La paraula, tota sola, no pot crear els universos que se sostinguin sols i que ens hem de creure cegament. Tenim la capacitat de passar tot món idealitzat pel sedàs de l'experiència, sotmetre les idees a l'impacte que provoquen en les nostres vides diàries i decidir que volem raonar autònomament, sense seguir, com diu el poeta, cap «empelt» de la memòria que s'ha tornat inservible, «senil».

A partir de 2010, la mobilització massiva a Catalunya va ser impulsada des de la consciència d'una pèrdua d'horitzó, de futur, de tota possibilitat de desenvolupament. Els pardals de Rodoreda de cop ja no en tenien prou amb estar simplement «contents». La feblesa interna d'un desenvolupament desequilibrat, basat en les aparències i en l'absència de tot diàleg social, que es va convertir en un mecanisme màgic de crear oportunitats i riqueses fabuloses per a un grapat d'escollits, va rebentar el sostre del conformisme. Les àmplies capes de ciutadans que mai abans havien participat en cap activisme polític van comprendre de sobte que el canvi de rumb era urgent per preservar directament el futur, la possibilitat del futur. La realitat amb els seus condicionants pragmàtics va esquerdar la pantalla del relat de la postguerra. Ja no era possible creure que el pacte de silenci garantiria la bonança per sempre.

Una de les primeres veus que a Catalunya va començar a denunciar la impossibilitat d'un món perfecte va ser Quim Monzó. La seva mirada aprofundeix enormement en el despullament de les condicions de la vida moderna i és implacable contra tota complaença. A «Vida matrimonial»⁷ retrata la parella que en una habitació freda de l'hotel de pas s'acaben masturbant per separat, incapaços de trencar el silenci gèlid ni de travessar el petit espai que els separa dins del mateix llit. La incomunicació és la diagnosi més severa d'una era que vol viure a crèdit, un temps basat en la promesa que tot ens és literalment assequible. Atrapats en uns desigs irrealitzables, incapaços d'ajustar la realització ideal a les possibilitats reals, perdem la persona més pròxima perquè de tant somniar en tot el que hauríem de

⁶ Gabriel FERRATER, *Les dones i els dies*, Barcelona, Edicions 62, 1968, p. 41

⁷ Quim MONZÓ, «Vida matrimonial», *Vuitanta-sis contes*, Barcelona, Quaderns Crema, 1999, p. 353

tenir, oblidem mirar a qui tenim al costat. Una parella que és incapaç de parlar-se, d'abraçar-se... Pot haver-hi un horror més gran? El món d'avui és ple de persones que no saben compartir res amb els altres perquè el seu màxim plaer és imaginari. Monzó és certament un autor irreverent i àcid, però la seva escriptura és una crida a despertar-se d'aquest individualisme verinós, perquè siguem capaços de reconèixer-nos la necessitat de companyia, de comunicació, de solidaritat i d'entesa.

La revolta silenciosa contra el conformisme consumista és l'element bàsic que la literatura ha afegit al procés de definició de comunitat política catalana, que a partir del 2010 s'ha convertit en un moviment de masses. Es tracta de la consciència que fins i tot els desigs més íntims poden ser vans, que podem viure en un autoengany, induïts per uns missatges interessats i divulgats amb propòsits molt clars: la societat de consum necessita ciutadans tristos, solitaris, insatsfets i maldestres en la recerca de sentit de les seves vides per poder-los consolar amb els seus productes prefabricats. L'onada que ha sacsejat el conformisme induït de la postguerra també la podem interpretar com un desig d'integració en una societat que acull els seus membres sense prescriure'ls com han de ser feliços i contents. Un desig, evidentment, utòpic i més aviat impossible, però si la postmodernitat ha fet algun gir d'importància, llavors el podem trobar en aquests indicis que la massa ja no es mou a l'uníson, seguint el ritme de proclames dictades des de la indústria de l'entreteniment. La gent es reuneix als carrers en senyal de protestes ben polítiques. Els individus han recuperat la seva consciència individual i la força de la insubmissió i per això aposten per poder trobar un camí alternatiu que els connecti en una comunitat a la qual volen pertànyer. A diferència de tantes revoltes i revolucions, aquest cop no es tracta de construir llaços per crear una comunitat excloent d'iguals entre iguals, sinó de pensar un marc que pugui acollir els seus membres des de l'acceptació de la diversitat que tant ha costat definir i acceptar.

A partir del 1900, Europa va quedar marcada per l'experiència de les grans guerres que l'han sacsejat tant en l'àmbit de conflictes d'abast global com en l'àmbit més intern de cada societat. La dificultat de comprendre especialment el temps entre 1914 i 1945 rau en el fet que necessitem aquesta perspectiva doble que obliga a contemplar simultàniament nivells diversos, tant la geopolítica global com la definició de la pròpia identitat. Tot s'hi barreja i té la seva importància. Pobles d'Europa van ser víctimes de les agressions externes —els bombardeigs nazis de Londres o la presa de París per les tropes de Hitler, igual com els bombardeigs aliats de les ciutats alemanyes o la conquesta cruel de Berlín pel part del *victoriós* Exèrcit Roig, han marcat un punt d'inflexió inesborrable perquè les nacions més estables

i consolidades van experimentar el que significa perdre la inviolabilitat del propi territori. I alhora, les nacions s'han esberlat internament, especialment les que no tenien cap o poca cultura democràtica —en aquest sentit, la Guerra Civil espanyola quedarà com un paradigma de fragmentació devastadora— de saber conviure amb opcions ideològiques diverses.

Aquelles mateixes societats que en el segle XIX van definir-se com uns compartiments estancs i van proclamar el model d'estat nació com la forma més perfecta d'organització social, durant el segle XX van haver d'admetre que la cohesió nacional no pot basar-se en cap mena d'idealització i que val més confiar en la col·laboració amb els veïns pròxims i llunyans. Després d'una revolució d'influència tan enorme com la bolxevic, les dues guerres mundials i la Guerra Freda que va marcar la vida d'una generació sencera, Europa va emprendre finalment el camí de reconeixement de les diferències i va apostar per la capacitat d'entesa i de col·laboració.

Heus aquí un apunt més sobre els pardals de Rodoreda que amb els seus becs barregen el cel amb el fang d'un bassal. No ens cal aspirar a una societat que ens deixi viure contents sense saber distingir els ideals més nobles de les satisfaccions més inconfessables. La societat és un espai de trobada, un espai que hauria de fomentar la nostra capacitat de comunicació, on podem comptar que hi serem acceptats i escoltats tal com som. El temps actual és com el de totes les èpoques: ple d'antagonismes i de tendències oposades, evidentment. Però dins d'aquest aiguabarreig s'hi ha anat definint molt clarament la capacitat de resistència a la dominació de la modernitat tardana que es basava en la garantia de la felicitat.

La postmodernitat s'ha definit de moltes maneres distintes, però amb els anys i les dècades que han anat passant, la definició de l'era postmoderna ha esdevingut cada cop més negativa, orientada cap a una nostàlgia malaltissa. Com si ara estiguéssim condemnats a viure en una època irrecuperable, sense perspectives, sense possibilitats de canvi. La idea de posthistòria no només ha quallat com un axioma, sinó que aquesta convicció que no hi ha res a fer ha repercutit negativament sobre el mateix fenomen de la modernitat: la culpa que ens trobem en aquest cul-de-sac no pot ser més que de tots aquells «invents» moderns que han malmès i debilitat els llaços tradicionals.

I és aquí, enfront d'aquesta barroera negació dels reptes assolits, on ha començat la revolta inèdita. Els ciutadans anònims estan disposats a abandonar la seva zona de confort per defensar coses tan bàsiques com el dret i la capacitat de participar en la construcció de la societat en la qual viuen. I amb això és molt probable que la postmodernitat adquireixi altres tonalitats molt més compromeses de les que han

previst les teories basades en l'imperi del simulacre, el final tant de la ideologia com de la història o la societat líquida.⁸

El desencantament i la noció inquietant d'haver tocat els límits del benestar no ha passat, evidentment, només a Catalunya o a Espanya. Tot Europa ha arribat en aquestes dues últimes dècades a un punt d'inflexió que fa trontollar arreu les velles seguretats. Però en lloc d'un involucionisme com el que denuncia Zygmunt Bauman a *Retrotopia* (2017), Catalunya ha decidit bolcar-se cap al futur i no cap a un passat gloriós i perfecte.⁹ Les raons d'aquesta capacitat de girar l'esquena a la falsa —i còmoda— nostàlgia les podem trobar en el treball de reflexió que s'ha anat fent en la postguerra a través de les obres literàries. La literatura ha ofert la possibilitat d'afrontar les qüestions més inquietants i dures per intentar comprendre aquesta successió de canvis vertiginosos que caracteritza el nostre temps.

Camí de sirga (1985), de Jesús Moncada, es podria resumir com una al·legoria que té l'objectiu de mostrar la força destructora de la il·lusió que el món sigui transformable. El territori és implacablement real, però entre els governants persisteix la creença que es pot sotmetre la natura a l'obediència com es doma un esperit rebel. Al final de la novel·la, la vila insubmissa rebrota de nou, una mica més enllà del seu vell emplaçament a la riba del riu, sencera, inalterable en la seva substància humana. I així, la voluntat fàustica que sí que havia aconseguit moure el curs d'un riu no aconsegueix doblegar el paisatge humà, que és el que realment defineix la geografia.

L'autor té molta cura de no idealitzar el passat. Les dones analfabetes dels seus relats no són un idil·li de cap a on hauria de tendir un futur lliure de les contradiccions del present. El temps d'abans no s'ha transformat en aquella característica retrotopia que sorgeix durant els moments de crisi, quan el futur es torna massa incert. Els costums rígids i les feines cícliques d'una comunitat rural es deixen intuir encara entre les parets de les cases en runes, però el vell món s'hauria acomiadat també sense la construcció de la presa que va negar la vila. L'autor sap transformar la calamitat incontrolable d'una decisió política, acordada en un centre llunyà i sord, en un símbol del final d'una era. La presa va ser la gota que va fer vessar el got. El món rural va ser enderrocat sense miraments per aquell «vent huracanat»

⁸ Les obres més influents en ordre cronològic serien aquestes, probablement: Daniel BELL, *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, Boston, Harvard University Press, 1962. — Jean BAUDRILLARD, *L'effet Beaubourg*, París, Galilé, 1977. — Francis FUKUYAMA, «The End of the History», *The National Interest*, 16, 1989, pp. 3-18. — Zygmunt BAUMAN, *Liquid Modernity*, Cambridge, Polity, 2000

⁹ Zygmunt BAUMAN, *Retrotopia*, traducció de Josep Sempere, Barcelona, Arcàdia, 2017

que Walter Benjamin va anomenar progrés —i va deixar pas a una societat industrialitzada i l'aparició d'una complexa estructura social. Les opcions ideològiques s'enfronten a cada pas pels detalls més ínfims de la vida quotidiana perquè totes les obres de Moncada intenten capturar la vida en la confluència de dos temps, l'aiguabarreig característic de la modernitat tardana. Amb la industrialització, la confrontació amb la diferència es va convertir en el principi bàsic de la vida. El món conegut, segur, fet de rutines agràries i condemnat a una proximitat impossible de transcendir, va ser substituït per la constant aparició ja no de novetats, sinó directament de conflictes.

Però en la reflexió sobre la deshumanització que ha comportat la modernitat i la pèrdua de seguretats, Moncada mai cau en la glorificació de l'Edat d'Or. El passat i el present no formen aquí una oposició excloent, ans a l'inrevés, l'autor és molt crític amb totes aquelles rèmores del passat que es basen en la superstició, la claudicació diària, la resignació i l'acceptació d'un destí inevitable. L'amor i la tendresa que expressa a la seva gent amb cada línia no s'han de confondre amb l'acceptació de les relacions injustes, amb l'exclusió endèmica i la falta de perspectives. Bé es pot estimar un món fet miques, «món mutilat».¹⁰ De fet, aquesta capacitat d'una mirada serena que no embelleix ni glorifica, sinó que estima des del coneixement i l'acceptació de les impossibilitats, és el que més defineix la revolta estètica moderna. El món petit, el món tal com és, la proximitat analitzada i visible amb totes les seves imperfeccions i misèries ha de ser assumida sense permetre'ns cap salt endavant cap a les esferes idealitzades.

La funció del mite, com ho va definir en el seu històric article de 1955 Claude Lévi-Strauss, és «proveir un model lògic per sobreposar-se a la contradicció (ara bé, el repte és impossible, ja que la contradicció és real), i això genera un nombre teòricament infinit de variants, cadascuna una mica diferent de l'altra». Immediatament després, Lévi-Strauss afegeix: «El mite creix en espiral fins que l'impuls intel·lectual que l'ha creat s'esgota.»¹¹ El mite no és, doncs, una eina per crear mons virtuals capaços de tancar la realitat i encegar-nos a través d'una projecció ideal on tots els conflictes reals quedïn suspesos i resolts. Exactament a l'inrevés, el mite és una potentíssima eina de reflexió teòrica capaç d'analitzar i explicar els fonaments del món, les lleis de l'univers, tot allò que ens determina d'una mane-

¹⁰ Adam ZAGAJEWSKI, «Canta el món mutilat», traducció de Xavier Farré, *Dilluns de Poesia*, Barcelona, Arts Santa Mònica - Institució de les Lletres Catalanes (13-10-2014)

¹¹ Claude LÉVI-STRAUSS, «The Structural Study of Myth», *The Journal of American Folklore*, vol. 68, núm. 270 (1955), pp. 428-444

ra inevitable tan en sentit de les lleis naturals com les regles de la cohesió social. Lévi-Strauss conclou:

La lògica del pensament mític és tan rigorosa com ho és la de la ciència moderna; la diferència no rau en la qualitat dels processos intel·lectuals, sinó en la naturalesa de les coses a les quals s'aplica. [...] L'home des de sempre ha tingut la capacitat de pensar amb la mateixa potència; les millores no les hem d'atribuir al progrés de la capacitat humana de raciocini, sinó a la descoberta de les noves àrees on podem utilitzar aquests poders que no han canviat ni poden canviar.¹²

Quan parlem de la força que té la literatura o el relat com a tal, és fonamental comprendre bé aquesta premissa bàsica que Lévi-Strauss defineix amb tanta claredat. La diferència entre la ciència i el mite no és en la capacitat d'explicar i entendre els fenòmens, sinó en la seva efectivitat. La ciència que ha impulsat grans canvis tecnològics pot moure més coses i provocar canvis més visibles, però la capacitat intel·lectual d'anàlisi és en els dos casos la mateixa. Una destrat de pedra i una destrat d'acer no és que siguin diferents en la manera com estan fetes, totes dues demanen habilitats extraordinàries per ser construïdes. Allò que les diferencia és el material del qual estan produïdes: la pedra simplement no és tan resistent com el metall.

Darrere aquesta equiparació tan audaç entre les cosmogonies i la ciència hi ha, però, una conclusió encara més fonamental per als estudis literaris. No podem posar alegrement l'etiqueta de mite a qualsevol relat, perquè no tota narració té la capacitat d'anàlisi precisa, científica, de les més grans contradiccions de l'existència humana. Igual que en la ciència hi ha teories que no aguanten la posada en pràctica i es demostren com a no vàlides i insostenibles, el mateix procés passa també, potser d'una manera encara més selectiva, en la matèria mitopoètica. Només aquells relats que construeixen a través de les imatges hipòtesis plausibles i anàlisis convincents sobreviuen i es converteixen en el llegat de motius compartits que, amb variacions i transformacions, reapareixen contínuament per explicar-nos sempre de nou els mateixos problemes irresolubles. Pensem a través d'imatges perquè —com diu Lévi-Strauss— «la contradicció és real», les constriccions més bàsiques de la nostra existència no tenen remei, naixem i morim, el dia dura vint-i-quatre hores i les collites estan determinades pel clima, igual com la pau o la guerra es decideixen pel complex entramat social que supera la curta mesura d'una generació o d'una vida humana.

| ¹² *Ibid.*, p. 443

Encara avui, en la teoria política persisteix la convicció profunda que l'estat nació és l'únic marc capaç d'assegurar el progrés i l'estabilitat. La defensa de la unitat estatal provoca la solidaritat instantània entre les grans potències mundials, totes bàsicament constituïdes amb el mateix esborrament de la diversitat interna. Però en el cas de la Catalunya independent no estem davant de la realització d'un somni «mil·lenari» d'una nació oprimida.¹³ Per això, el procés català és tan insòlit i fins i tot únic. L'impulsa la necessitat de construir un entorn agradable de viure que pugui ser gestionat des de la proximitat. L'ideal no descansa sobre un poder ferri i inqüestionable que garanteix la cohesió. La convivència es basa en la capacitat de maniobrar entre les necessitats i les opcions ideològiques diferents. Es tracta, doncs, d'una societat que es veu capaç de pensar-se com a complexa, no reductible a un catàleg tancat de característiques.

El canvi que impulsen els ciutadans catalans no pretén assegurar-los la seva pàtria ideal, sinó ajustar el marc legal i polític a una realitat ja existent. Aquesta és la veritable bretxa entre el concepte de l'estat nació espanyol i els esforços catalans pel reconeixement ple de la seva realitat. Espanya, tal com s'imagina a ella mateixa, és una projecció, basada en l'imaginari d'una nació monolítica i indivisible. Per prevaldre i imposar-se, aquest relat ha d'anar demostrant contínuament la seva solidesa. I per això ha de negar tantes coses. El ciment d'Espanya és aquell vell mecanisme que defineix la identitat a través d'una tautologia. Som el que som i aquesta *cosa nostra* no és ni analitzable ni revisable sota cap circumstància, ja que la fortalesa dels lligams col·lectius es basa en un fonament ocult que es dona per suposat, que no és ni pot ser mai discutit.

La tensió inherent d'una societat estructurada a partir de la diversitat no ha de conduir pas cap a la paràlisi. Allò que fa de Catalunya un model de convivència a escala mundial és el fet que dins la societat catalana els grups minoritaris poden tenir veu, poden defensar els seus drets, poden negociar les condicions de col·laboració amb els altres i exigir respecte. Les minories les hem de poder pensar en sentit ampli perquè la democràcia no vol dir pas imposar la visió del més fort —la veu de

¹³ Poso l'adjectiu mil·lenari entre cometes per poder cridar l'atenció sobre una d'aquelles revelacions que segurament només afloren amb la traducció. Treballant en l'edició alemanya dels dos volums de Carrers de frontera (2007-2008), el traductor ens havia avisat que no podia traduir literalment l'adjectiu mil·lenari que sortia en el pròleg del Josep Bargalló en referència a la cultura catalana. En alemany, caldria haver utilitzat el terme tausendjährige, estretament lligat amb la idea que el Primer Reich alemany havia durat mil anys i que el Tercer Reich de Hitler també havia de tenir aquesta mateixa solidesa. Estremeix pensar que estret que és el marge entre l'ús i l'abús de les paraules més nobles

la majoria— sense que els derrotats a les urnes puguin mai més dir ni fer res, sinó que el funcionament implica el respecte a totes les opcions i la capacitat de protegir i assegurar el desenvolupament precisament de grups i d'interessos no prou nombrosos per imposar-se com a majoria. Quan parlem de minories, no es tracta només d'assegurar la representativitat de totes les cultures o llengües arrelades en un territori, sinó que també cal donar visibilitat pública i possibilitat d'acció a les opcions ideològiques més enllà de les que s'acaben fent lloc a l'arc parlamentari. Els grups de veïns que defensen el seu barri davant l'especulació turística o els pagesos que tossudament planten carxofes en una plana fèrtil disputada per la construcció de naus industrials a causa de la proximitat de grans urbs com Barcelona o València, els joves que volen festa i els vells que volen dret al descans nocturn, les parades d'orgull que celebren la diversitat d'orientacions sexuals,¹⁴ l'obertura cap als nouvinguts, les xarxes de voluntariat que malden per compensar les greus diferències entre rics i pobres i la necessitat de parlar sense tabús de les problemàtiques mèdiques que ens afecten a tots, des de l'envelliment fins a les malalties que no fa pas tan poc havien estat un estigma..., tot això són canvis enormement positius que mostren com tota nació és un conglomerat d'interessos i mai cap convivència pot estar basada en un ciutadà model, en oposar allò que és vist com a normal contra determinats desigs i comportaments considerats nocius o estranys.

L'estabilitat dels estats més consolidats d'Europa no està, doncs, garantida per la seva homogeneïtzació interna. És la llibertat la que ha fet Europa pròspera, la confiança en la capacitat de decisió de les persones i en el compromís individual amb el bé comú. Igual com la novel·la moderna, que ha acompanyat la construcció dels estats nació a Europa des dels seus inicis, no es basa en un únic punt de vista, també les societats que s'han organitzat a partir del principi nacional no es cohesionen amb l'únic objectiu igualitarista, que tothom pensi igual i sigui igual. Aquest enorme punt d'inflexió, que separa la idealització impossible dels models de pensament prou versàtils per poder entendre el món modern en el qual vivim, queda molt ben

¹⁴ Maria TETERIUK, «A Litmus Test for Post-Maidan Democracy», *Eurozine* (22-2-2016). – Una anàlisi molt reveladora de com la política diària pot aprofitar els prejudicis arrelats contra l'homosexualitat per suspendre directament el funcionament democràtic d'un estat. L'exemple d'Ucraïna és extensible a tota l'Europa de l'Est i Rússia i els seus satèl·lits a l'Àsia central, on ja no estem parlant de prejudicis, sinó de mesures legals estremidores. Amb aquest gir tan hàbil, la democratització com a tal s'acaba associant amb els valors «occidentals» percebuts com a nocius perquè ataquen institucions com la «família tradicional». El rebuig de tota revisió de valors considerats propis serveix llavors per a la perpetuació de l'autoritarisme. La societat acaba assumint que si volen ser tal com són, han de viure en un règim sense llibertats individuals

recollit en la conclusió de Franco Moretti sobre la ràpida extinció de la novel·la de formació clàssica:

Per què la civilització occidental moderna va descartar un mecanisme de narració tan perfecte? La resposta és precisament aquesta: era *massa* perfecte. Només podria ser convincent si l'experiència històrica continués marcant la cohesió absoluta i l'harmonia total fos no només un ideal desitjable, sinó també realitzable. Però el context historicocultural que s'adaptava a la «perfecció» de la novel·la de formació clàssica va tenir una existència inusualment breu. Quan va esdevenir clar que [...] el món s'ha obert cap a una imparabile disputa sobre els valors i un desenvolupament erràtic sense fi, ja no era possible de reconèixer el propi rostre en la normalitat resplendent d'un Wilhelm Meister, ni era possible de creure en la felicitat instantània.¹⁵

Al tombant del segle XXI, la política a Europa ha quedat marcada per la pressió que pot exercir la societat civil. És cert que no pas poques vegades en aquestes últimes dècades, la indignació popular ha aixecat mareas que han acabat donant suport a polítics xenòfobs i a proclames demagògiques sobre la base de defensar quatre prejudicis i fer onejar ben alt l'orgull recuperat. La possibilitat de la deriva cap al populisme exclouent, basat en la por de la usurpació dels privilegis, existeix sempre, és clar. Però val més que apostem per pensar que els pardals petits i grisos de Rodoreda, que ara ja no s'accontenten a estar simplement contents, són el signe d'una dinàmica interna de la societat, capaç d'impulsar canvis substancials i de llarga durada. Les societats europees han deixat de ser dòcils. I una de les alumnes més avantatjades en aquest curs ple d'incerteses i de temptatives agosarades és la societat catalana. Estem vivint en directe una transformació molt profunda que canviarà les bases mateixes de la convivència. Tant el moviment per la independència de Catalunya com les aspiracions de més justícia social que en bona part l'impulsen puen d'aquest mateix desig de voler ser responsables del propi destí. Allò que està passant no és tan senzill com canviar un govern per un altre, sinó que assistim, sense ser-ne del tot conscients ni poder tenir-ne la visió panoràmica, a un canvi de model de societat. S'estan trencant els vells esquemes i els marcs consolidats i no sabem ben bé què en sortirà, però és evident que set dècades de prosperitat interrompuda a Europa han impulsat la necessitat de transformacions profundes. Els desigs utòpics i les aspiracions hipotètiques cal que siguin finalment posats a prova.

¹⁵ Franco MORETTI, «The Comfort of Civilization», *The Way of the World: The Bildungsroman in European Culture*, Londres - Nova York, Verso, 2000, pp. 72-73

«La percepció d'aquests moviments regionals per part d'estats amb una identitat estable i cohesionada sense conflictes regionals interns (com el cas d'Alemanya) és sovint d'incomprensió i de rebuig», escriu Hans-Ingo Radatz en la presentació del 25è Col·loqui Germanocatalà a la Universitat de Bamberg el setembre de 2016. Crida l'atenció l'ús de l'adjectiu *regional* per intentar explicar i entendre el cas dels catalans, que és percebut sovint com una situació anòmala, com el mateix Radatz confessa. I és en aquest exacte sentit on cal advertir que el moviment català del segle XXI no és comparable amb els moviments de conscienciació identitària que van sorgint aquí i allà de les arrels regionals i que es basen en una reivindicació de la pròpia particularitat, concebuda com un tret intransmissible i exclouent i que cultiven la tradició en forma d'un folklore rígid i estandarditzat, és a dir, un llegat cultural sense possibilitat d'evolució o canvi, sempre igual, immutable i vivint en la por davant tota contaminació forana.

Per altra banda, en qüestions relacionades amb el concepte de la nació també es continua produint la confusió greu amb les pràctiques fonamentades en la raó imperial. La imposició d'una única llengua de cultura que exclouia automàticament totes les altres opcions com a primitives i condemnades al fracàs econòmic —el monolingüisme imposat a través de la coacció va ser l'arma més efectiva de les colonitzacions arreu del planeta—, la justificació de privilegis i l'ús de la força extrema per assegurar-los, tot això va ser part indispensable de la política de les conquestes, igual com el desenvolupament d'un complex sistema de valors, d'una autèntica cosmovisió basada en el racisme i el menyspreu a tota diferència. Grans imperis s'han construït amb aquesta retòrica de la innocència capaç de legitimar qualsevol opressió. Quan països sòlids i estables rebutgen voler comprendre la situació catalana, o qualsevol altre procés de consolidació política d'una realitat nacional, es tracta d'una cosa greu. Volen tenir el dret d'oblidar els processos que els han assegurat a ells una estabilitat i cohesió tan incontestables, oblidar «que tot monument de cultura és també el monument de la barbaritat» de la tesi setena de *Sobre el concepte de la història* (1940), de Walter Benjamin.¹⁶

Emili Teixidor escriu al final de la seva novel·la *Pa negre* (2004):

Em vaig adonar, amb una barreja de vanitat i por, que començava a convertir-me en un monstre. En el monstre que havien planificat que fos. En un mons-

¹⁶ Walter BENJAMIN, «Über den Begriff der Geschichte», *Gesammelte Schriften*, vol. 1-2, Frankfurt, Suhrkamp, 1991, p. 696: «Es ist niemals ein Dokument der Kultur, ohne zugleich ein solches der Barbarei zu sein. Und wie es selbst nicht frei ist von Barbarei, so ist es auch der Prozess der Überlieferung nicht, in der es von dem einen an den anderen gefallen ist»

tre capaç de reunir en un sol cos, en una sola vida, dues naturaleses diferents, dues experiències contràries. Un monstre que jo mateix no sabia que m'habités. Un monstre.

Els autors com Rodoreda, Bonet, Teixidor i tants d'altres han dit les veritats més dures. I és per això que el discurs d'odi avui no prolifera a Catalunya. Les disfresses èpiques simplement no són necessàries; podem suportar el dolor, la confrontació amb la pròpia identitat que no només ofereix gestes i herois, sinó també les claudicacions més miserables, com és el conformisme descrit en la darrera escena de *Pa negre* d'Emili Teixidor, en què un jove decideix conscientment renegar de la seva pròpia mare i fondre's amb la societat franquista.

La història del segle XX és la història de les víctimes, dels testimoniatges. No pas de victòries i de nobles i de reis; la història ha deixat de ser un joc d'estratèges sobre un taulell d'escacs. La novel·la fa temps que va substituir la tragèdia i la clàusula que només els personatges nobles eren dignes de trepitjar un escenari. La història ha hagut de deixar entrar la vida senzilla entre les causes que expliquen els fets irreversibles i els punts d'inflexió. Sabem que el passat no es pot comprendre sense les vides individuals de les persones «insignificants». Avui ens sembla normal, evident, inqüestionable, que les «vides minúscules»¹⁷ siguin part de l'encadenament dels fets històrics. Aquest és un canvi substancial que s'ha consolidat tot just durant el segle XX —i que s'ha aconseguit gràcies a la reflexió literària. Reintegrar l'home únic, el destí singular, a les esperances d'un poble, en el relat constitutiu de qui som, no és pas un repte fàcil d'aconseguir. I és a través d'aquesta conscienciació que s'ha aconseguit introduir la conclusió ferma que la tribu mai esborra l'individu.

La base de la reflexió sobre la identitat és avui tan sòlida arreu on s'ha anat construint no només amb els discursos polítics, sinó també a través de les obres literàries. La literatura ha ajudat a desenvolupar un imaginari simbòlic complex que permet pensar el poble des d'aquesta responsabilitat individual, ètica, insubstituïble. Per això a Catalunya, en aquestes mobilitzacions tan recents i tan multitudinàries, no és la massa de gent que surt al carrer la que compta, sinó cadascuna de les persones que la compon i que ha assumit que el seu futur és en les seves mans, que se'n sent responsable.

El crit que es va sentir als carrers de Barcelona després de l'atemptat del 17 d'agost de 2017 va ser: «No tinc por.» El lema va fer la volta al món i arreu provo-

| ¹⁷ Pierre MICHON, *Vies minuscules*, París, Gallimard, 1984

cava l'adhesió instantània perquè resumia en només tres paraules el fonament de tota resistència a una ideologia basada en el terror o l'ús de violència. No ens ha de passar per alt el fet que la multitud deia la proclama en singular; cadascuna de les persones reunides al carrer va fer el seu propi vot, una decisió conscient, individual, de no deixar-se intimidar. Probablement cap altre gest expliqui millor la singularitat del moviment nacional català i la seva capacitat de cohesió d'individus pensants. La Catalunya que s'ha estat gestant en aquesta passada dècada no es basa en una disciplina de grup que no admet dissidència.

Edward H. Carr va escriure en el seu influent llibre de 1961 que no hi ha altra manera de fer la història que escriure-la. En aquest procés continu d'interacció entre l'historiador i «els seus fets», en aquest diàleg sense fi entre el present i el passat, la ciència literària ha il·luminat sovint el camí tant de la reflexió històrica com també dels discursos polítics. A Catalunya, el trauma ha estat encarat, un trauma històric greu i molt dolorós. Per molt que encara s'han de verbalitzar i aprofundir molts episodis que han marcat la col·lectivitat durant el segle passat, les obres literàries que s'han escrit i que han estat realment molt llegides i divulgades, fins i tot estimades pel seu poble, han permès aquest difícil enfrontament amb tot allò que voldríem preferir no saber. Però el coratge de suportar la consciència de la fragilitat tant individual com col·lectiva ha permès que els catalans, com a membres d'una comunitat de memòria, no se senten exclosos de la pròpia història. La literatura, ho crec fermament, ha sabut col·laborar en la construcció d'una veritat històrica complexa, capaç d'afrontar angles diferents i fins i tot contradictoris, però sense sucumbir davant el relativisme irresponsable. Tal com diu Carr de nou, no és possible deduir, del fet que la interpretació de l'historiador sigui sempre necessària per fixar els fets històrics i que cap d'aquestes interpretacions pugui ser considerada objectiva, que totes les interpretacions siguin igual de vàlides. El relativisme és, i sempre ho serà, una sofisticada forma del cinisme.¹⁸ En lloc d'engrescar-nos amb els arguments a favor de l'afirmació que en la disputa sobre el passat tot és vàlid, hem de recordar que la modernitat ha aportat sobretot la noció de la responsabilitat individual. Tot allò que dic i que escric em compromet profundament, i és des d'aquest compromís que neixen tant la literatura com les obres historiogràfiques que ens poden oferir l'accés a aquells mons esvaïts, plens de contradiccions irresolubles com el nostre moment actual.

¹⁸ Edward H. CARR, *¿Qué es la historia?* [*What Is History?*, 1961], traducció de Joaquín Romero Maura, Barcelona, Ariel, 1987, pp. 76-86

¿Com es va construir, doncs, aquesta identitat complexa que ens defineix, que ens fa ser el que som? Les nacions a Europa no són un fenomen relacionat únicament amb les conquestes imperials ni amb el principi d'exclusió, basat en el lema «nosaltres contra ells».¹⁹ Per exemple, tot i l'enorme perspicàcia del popular sociòleg Zygmunt Bauman, a *Retrotopia* no clarifica la confusió entre el llegat del colonialisme, basat en la diferenciació entre «ells» i «nosaltres», i la construcció de les nacions i dels estats moderns a Europa que van acompanyats amb desenvolupament dels sistemes democràtics i un aparell de reflexió tan potent i versàtil com és la novel·la moderna. El més greu en aquesta barreja indestriable que apareix massa sovint en els textos de pensadors ben rellevants és que el «nacionalisme ètnic» sembla que només afecti els pobles en procés de construcció de les seves estructures polítiques i no pas els estats més consolidats, obviant per complet el pes del seu expansionisme i de les polítiques del colonialisme virulent.

¿On és aquella raó que permet a Catalunya pensar-se d'una manera tan àgil i optimista enmig d'un clima no gens propens a les perspectives d'un futur pròsper? ¿Com ha pogut superar Catalunya els immensos traumes del segle XX sense haver convertit el ressentiment i la set de venjança en la seva raó de ser? La literatura, diu Aristòtil, mostra «allò que podria esdevenir-se» per dotar el passat de «quelcom més filosòfic i més sublim» que la història.²⁰ I aquesta és realment la resposta en la qual es fonamenta la transformació d'un país que en els moments de crisi, en lloc d'escollir la via fàcil d'embadaliment amb l'Edat d'Or, s'ha vist capaç d'emprendre un camí més incert, el de voler construir-se un futur. Per entendre aquesta transformació hem d'entrar a l'espai d'allò que podria esdevenir-se, en l'espai més filosòfic i més sublim que la història. Perquè és en aquesta dimensió hipotètica on la nació catalana va trobar els elements necessaris per construir-se no com una identitat regional, folklòrica, ancestral i idíl·lica²¹ que cultiva la seva identitat peculiar per oblidar totes les frustracions, sinó com un poble amb el coratge de pensar-se tal com és, d'afrontar els errors del passat i les impossibilitats del present. La societat catalana se sap fràgil i dividida, però sap també que té la capacitat necessària per improvisar en qualsevol moment les condicions per a aquell diàleg incessant que

¹⁹ Zygmunt BAUMAN, «Retorn a Hobbes?», «Retorn a les tribus», *Retrotopia*, 2017, pp. 25-116

²⁰ ARISTÒTIL, «Paral·lel entre la poesia i la història», *Poètica*, traducció de Joan Leita, edició a cura d'Alberto Bleuca, Barcelona, Edicions 62, 1998, pp. 330-333

²¹ Edward H. CARR, «La historia como progreso», *¿Qué es historia?* [1961], Barcelona, Ariel, 1987, pp. 195-197

assegura el «plebiscit diari», com deia Ernest Renan en el llunyà 1882,²² i que és encara la definició més simple de què és una nació. Una nació és la demostració diària de la capacitat de convivència.

El temps en el qual vivim ens ofereix una experiència de vida fragmentada; és difícil percebre fins i tot la pròpia quotidianitat com una unitat ferma, cohesionada i completa. Però els objectes que ofereixen la possibilitat de veure no pas la totalitat immutable, sinó l'artifici de com han estat construïts, ostenten una bellesa especialment delicada; penso aquí en les cases medievals de *Fachwerk* que encara es conserven a Bamberg. Un altre exemple podrien ser els artesans japonesos de la tècnica del *kintsugi* que relliguen les peces trencades d'una peça de ceràmica amb un filet d'or per fer la sutura no només visible, sinó bella. I és aquesta rugosa i violenta interrupció de l'harmonia la que llavors es converteix en el punt de partida per a una reflexió sobre la fragilitat de totes les coses. La identitat catalana té una estructura feta de pedaços i poc sentit tindria voler-la convertir en un càntir de majòlica relluent. És a partir de les sutures i d'interrupcions de les quals som més que conscients on podem entrar en un espai de reflexió. Només així les indagacions que ens fem sobre nosaltres mateixos aniran obrint respostes sense falsificacions manifestes i mentides estructurals.

Els mites que expliquin satisfactòriament aquest canvi a una nova era encara no existeixen, els estem tot just creant. Assistim perplexos i sovint commoguts a l'aparició de noves i noves imatges i relats que ens ajuden a entendre les incerteses entre les quals vivim, però aquella lenta sedimentació de «ciència» mitopoètica que filtra i consolida les imatges eternes, sempre vàlides, precises com un model matemàtic, encara trigarà segles a cristal·litzar. L'únic que podem fer és reconèixer en les narracions d'avui els vells esquemes, Èdip i Orfeu, bessons i hermafrodites, dracs alats i esfinxs amb urpes, però no sabem encara quines són realment les imatges que representen el que ara vivim. Els relats encreuats s'aniran entreteixint fins a construir aquelles trames mítiques, sempre iguals, que revelen l'estructura de l'univers, és a dir, les lleis més fondes que regeixen les nostres vides. El repte que ha de superar el mite és sempre la resposta a com les estructures socials i les formes de producció actuals determinaran en el temps a venir el futur de l'espècie, per dir-ho curt. Arribarà un temps en el qual el llegat compartit, tota aquesta immensitat d'obres que circulen entre llengües i cultures en una velocitat cada cop més vertiginosa,

²² Ernest RENAN, *Qu'est-ce qu'une nation ? : Conférence faite en Sorbonne, le 11 mars 1882*, Paris, Calmann Lévy, 1882, p. 27: «L'existence d'une nation est (pardonnez-moi cette métaphore) un plébiscite de tous les jours, comme l'existence de l'individu est une affirmation perpétuelle de vie»

quallaran en una estructura mítica per on traspuarà tot aquest saber acumulat. Llavors sabrem, retrospectivament, on ens havíem equivocat. I el més probable és que les paradoxes més grans persisteixin, irresolubles, i que només podrem anar-hi intentant noves aproximacions, en una espiral inesgotable de reflexió i anàlisi.

En canvi, m'inclino a pensar que la nació és un fenomen històric que realment pertany només a la modernitat d'arrel europea. En el passat i arreu del planeta, evidentment, s'han creat moltes altres maneres d'organització política coherents i viables, però el concepte de la nació ha nascut en les revoltes i disputes que van determinar la modernitat europea. Per això té aquest component insubstituïble: exigeix la capacitat d'autoreflexió. Amb aquest bagatge de segles a l'esquena, els europeus ja no ens podem creure els relats que embriuen i només consolen, sinó que necessitem històries i narracions i contes i poemes que fan pensar, actuar, voler ser, voler participar. La manera com construïm la nostra identitat, i els relats amb què afirmem la nostra singularitat, definiran sens dubte el nostre futur. ☪

BIBLIOGRAFIA

- ARISTÒTIL (1998): «Paral·lel entre la poesia i la història», *Poètica*, traducció de Joan Leita, edició a cura d'Alberto Blecua, Barcelona, Edicions 62, pp. 330-333.
- BAUMAN, Zygmunt (2017): *Retrotopia*, traducció de Josep Sempere, Barcelona, Arcàdia.
- BENJAMIN, Walter (1991): «Über den Begriff der Geschichte», *Gesammelte Schriften*, vol. 1-2, Frankfurt, Suhrkamp.
- CARR, Edward H. (1987): *¿Qué es la historia? [What Is History?, 1961]*, traducció de Joaquín Romero Maura, Barcelona, Ariel.
- FERRATER, Gabriel (1968): *Les dones i els dies*, Barcelona, Edicions 62.
- LÉVI-STRAUSS, Claude (1955): «The Structural Study of Myth», *The Journal of American Folklore*, vol. 68, núm. 270, pp. 428-444.
- LO CASCIO, Paola (1984): «El Procés i el final d'un cicle polític», *L'Espill*, 51, 2016, p. 27.
- MICHON, Pierre (1984): *Vies minuscules*, París, Gallimard.
- MORETTI, Franco (2000): «The Comfort of Civilization», *The Way of the World: The Bildungsroman in European Culture*, Londres - Nova York, Verso, pp. 72-73.
- RENAN, Ernest (1882): *Qu'est-ce qu'une nation?: Conférence faite en Sorbonne, le 11 mars 1882*, París, Calmann Lévy.
- TETERIUK, Maria (2016): «A Litmus Test for Post-Maidan Democracy», *Eurozine*, 22 de febrer.
- ŽIŽEK, Slavoj (1993): «Enjoy Your Nation as Yourself!», *Tarrying With the Negative*, Durham, Duke University Press, pp. 201-237.